

در جست‌وجوی فضاهای بدیل:

بازسازی دیالکتیک بین فضا و اعتراضات^۱

نویسندگان: **انوپ کمار (Anoop Kumar) و مامتا منتری (Mamta Mantri)**

مترجم: **مأنده سبط نبی**

در حدود ۳۰ سال گذشته در هند، همراه با رشد ایده‌های «نئولیبرال» توسعه، اعتراضات مانعی برای «توسعه» کشور و مزاحم و «بازدارنده» تلقی شده‌اند. به همین علت، بازوی اجرایی دولت تا توانسته‌است اعتراضات را از «فضاهای» عادی و معمول زندگی دور کرده‌است و همراهی گسترده‌ی قوه قضاییه را هم در اجرایی کردن این ممنوعیت‌ها و تحریمات داشته‌است. به نظر می‌رسد افکار عمومی هم در حداقل ۶-۷ سال اخیر تحت تأثیر رسانه‌های جمعی جریان‌ساز قرار گرفته‌اند و دستخوش تغییر شده‌اند. با این حال، وقتی شهروندان عادی به نتیجه می‌رسند که باید در برابر حکومت استبدادی مقاومت کنند، به خیابان‌ها می‌آیند و نه تنها فضاهای فیزیکی و عینی، بلکه فضاهای ذهنی را هم اشغال، و از آن خود می‌کنند؛ این گونه است که تغییر مطالبه می‌شود.

جامعه انسانی به منابع و امکانات خود دسترسی عمومی دارد. در فضای شهری، مکان‌هایی مانند خیابان‌ها، پارک‌ها، سواحل و زمین‌های بازی همه برای عموم رایگان و در دسترس‌اند؛ مالکیت خصوصی ندارند و همه افراد، صرف نظر از مذهب، طبقه اجتماعی، عقیده و جنسیت می‌توانند از این فضاها استفاده کنند و به نوعی خود را در مالکیت آن شریک بدانند. زمانی که دولت آرمان‌های دموکراتیک را در اشغال^۳ این فضاها زیر پا می‌گذارد، است که پای الگوهای مالکیت^۴ و بازپس‌گیری^۵ این فضاها به میان کشیده می‌شود و معنا می‌یابد. شهر جایی است که گروه‌های مختلف مردم و کارهایشان با هم تعامل می‌کنند. در فرایند این تعاملات، امکان‌های بدیلی به وجود می‌آید که در فضاهای عمومی به اوج خود می‌رسند. فضاهای عمومی^۶، مکان تعاملات و رویارویی‌های عمومی و فرهنگ مدنی هستند و به همین علت فضایی مهم برای مبارزه و گفت‌وگوی سیاسی‌اند. اعتراضات جزء جدایی‌ناپذیر جوامع عقلانی و دموکراتیک‌اند، اما بسیاری از مواقع این اصل آرمانی دموکراسی با آرمان‌های شخصی، که نخبگان حاکم برای تحقق منافع خود تعیین کرده‌اند، همسو نیست. دولت آزادی و حقوق مردم را به طرق مختلف

۱. عکس‌ها در متن اصلی نبوده‌اند و هاید آن‌ها را قرار داده است.

2 Space

3 Occupation

4 Claiming

5 Reclaiming

6 Public spaces

سرکوب می‌کند، مثلاً با ایجاد و تعیین «فضا» و «مکان»⁷ اختصاصی برای اعتراضات، اما با این کار اعتراضات، که ابزار تحقق دموکراسی‌اند، و حقی اساسی، نه تنها کارایی‌شان را در تحقق دموکراسی ازدست می‌دهند، بلکه مقام حقوقی‌شان نیز به‌خطر می‌افتد، زیرا حزب حاکم ممکن است مایل به حفظ این حقوق باشد یا نباشد؛ برای همین، خیلی از اوقات مردم، با پا نهادن در فضاهایی که ممکن است در اصل مختص اعتراض نباشد، صدای خود را به گوش می‌رسانند. علت دیگری که معترضان پا را فراتر از فضاهای معین می‌گذارند و قصد مالکیت و بازپس‌گیری فضاهای جدید را می‌کنند این است که فضاهای تعیین شده از سوی دولت،⁸ دور از مراکز قدرت و دید عموم قرار دارند. دولت حکم می‌کند که، صرف‌نظر از موضوع مطالبه، اعتراضات باید فقط در یک مکان انجام شوند. با این کار، دولت اعتراضات و هدف آن‌ها را کنترل می‌کند. با کنترل اعتراضات، ناگزیر حقوق و آزادی مردم سلب می‌گردد و دموکراسی تهدید می‌شود و البته، به بیان دیگر، پایه دولتی مستبد و اقتدارگرا گذاشته می‌شود.

این فصل سه مورد زیر را بحث می‌کند:

- نقد سیاست و مشکلات فضاهای معین⁹ و مجاز¹⁰ همراه با مثال، با اشاره ویژه به دهلی،¹¹ بمبئی،¹² بنگلور،¹³ جیپور،¹⁴ لکهنو،¹⁵ چنای¹⁶ و کلکته¹⁷.
- شناسایی ویژگی‌های فضاهای بدیل، برای اعتراض¹⁸ در تعدادی شهر مشخص، با اشاره ویژه به اعتراضاتی که در مخالفت با اصلاح قانون شهروندی¹⁹ در هند شکل گرفت.
- تبیین جایگاه اعتراضات دانشجویی در دانشگاه‌های هند. اعتراضات دانشجویی در بازسازی دیالکتیک بین فضاها و اعتراضات نقش حیاتی داشتند.

⁷ Site

⁸ Government-designated spaces

⁹ Designated spaces

¹⁰ Sanctioned spaces

¹¹ Delhi

¹² Mumbai

¹³ Bengaluru

¹⁴ Jaipur

¹⁵ Lucknow

¹⁶ Chennai

¹⁷ Kolkata

¹⁸ Alternative spaces of dissent

¹⁹ Anti CAA Protests – CAA:

اصلاح قانون شهروندی: این قانون در سال ۲۰۱۹ تصویب شد. براساس این قانون، برخی اقلیت‌های مذهبی، که از کشورهای پاکستان، بنگلادش و افغانستان به هند مهاجرت کرده بودند، می‌توانستند به شهروند هند تبدیل شوند. این قانون شامل مسلمانان نمی‌شد و به همین علت، اعتراضات بسیاری را مخصوصاً در محله‌های مسلمان‌نشین در پی داشت.

سالیان سال است که محققان و اندیشمندان تأکید کرده‌اند که مکان‌های معین و مجازی که دولت برای اعتراضات در نظر گرفته‌است در به‌گوش‌رساندن صدای معترضان مناسب و کارآمد نبوده‌اند. جای تعجب نیست که بدیل‌هایی در قالب محله، خیابان، پارک کوچک یا هر مکان عمومی دیگری برای فضاهای معین در بافت‌های شهری اجتماعی‌فضایی²⁰ در سراسر جهان پدیدار شده‌است. هند نیز از این امر مستثنی نبوده‌است. ایجاد فضای بدیل، در جریان اعتراضات اصلاح قانون شهروندی، بسیار پررنگ بود. تقریباً همه شهرها اعتراض کردند، اما در هیچ‌کدام از شهرها اعتراضات در فضاهای «معین» انجام نشد، بلکه مردم خودشان فضاهایی را برای اعتراض ایجاد کردند. برخی از فضاهای اعتراض شهرهای بمبئی، تیروچیراپالی،²¹ بنگلور و لکه‌نو در این مقاله مطالعه خواهند شد.

از نظر سیاسی، پایتخت‌ها اساساً دو کارکرد دارند: اول اینکه همه نهادهای حکومتی، ارگان‌ها و وزارتخانه‌ها در پایتخت قرار دارند و از آنجا بر ایالت‌ها و کل کشور حکومت می‌کنند. در پی آن، دومین کارکرد نمایان می‌شود: اینکه پایتخت نماینده واقعی اراده ایالت یا کشور و مردم آن است و البته که باید این‌طور باشد. مسئولیت اولین نقش یا کارکرد را حکومت عهده‌دار است و دومین نقش یا کارکرد را باید جامعه مدنی، یعنی دانشجویان، دانشگاهیان، سازمان‌های اجتماعی و فعالان سیاسی، ایفا کنند. این دو نقش با یکدیگر در تضادند، اما تنش بین این دو طرف مخالف برای رشد اجتماعی، اقتصادی و اخلاقی جامعه در مسیر مطلوب ضروری است.

اعتراض مهم‌ترین سلاح برای تحقق دومین کارکرد و نقش [مذکور] است. اعتراض تلاشی است برای نشان دادن اراده مردم و توده‌ها و پرداختن به درد، رنج و استثماری که به‌حاشیه‌رانده‌شدگان حمل شده‌اند. اعتراض نوعی مجادله میان دولت و مردم است. نهادهای جامعه مدنی، احزاب سیاسی و تشکل‌های دانشجویی صدای اعتراض‌آمیز خود را بالا می‌برند تا مطالباتشان را به گوش دولت برسانند. اغلب اوقات، این اعتراض‌ها و مخالفت‌ها در فضاهای معین و مجاز انجام می‌شود اما وقتی اوضاع از کنترل خارج شود، معترضان مجبور می‌شوند به روش‌های دیگر روی بیاورند. وقتی چنین موقعیتی پیش بیاید، تعیین مکان مجاز برای اعتراض از سوی دولت و دست‌اندازی مردم به مکان‌های جدید در تنش و کشمکش دائم با یکدیگر قرار می‌گیرند. دموکراسی در برابر نظرات گوناگون و مختلف پذیرش دارد؛ مخالفت را تاب می‌آورد و به آن اجازه بروز و شنیده شدن می‌دهد؛ باید هم همین‌طور باشد. دموکراسی سالم وجود تفاوت‌ها و نظرات مخالف را حتی لازم هم می‌داند و به آن بها می‌دهد. سهیل هاشمی²² می‌گوید بی‌بی‌باغ²³ در شاه جهان‌آباد²⁴ دهلی قدیم²⁵ از مکان‌های اصلی اعتراض در جنبش استقلال²⁶ بود و

²⁰ Socio-spatial

²¹ Thiruchirapalli

²² Sohail Hashmi

²³ Bibi Ka Bagh

²⁴ Shahjanabad

²⁵ Old Delhi

²⁶ Independence Movement

ابراز ناراحتی می‌کند از اینکه امروزه دور تا دور این مکان حصارکشی شده‌است. میدان اردو،²⁷ میدان رژه،²⁸ میدان رام لیل،²⁹ میدان ویجی چوک³⁰ و خانه قایق³¹ تا دهه ۱۹۸۰ میادین اصلی اعتراضات در دهلی بودند. اعتراضات کشاورزان³² سال ۱۹۸۸ به خشونت کشیده شد و:

«نتیجه نهایی این است که تنها جایی که امکان دیده‌شدن مخالفت‌های دموکراتیک در آن وجود دارد جاده باریک مقابل رصدخانه قرن هجدهم در جنتر منتر،³³ خارج از خیابان مجلس،³⁴ است.»³⁵

این صحنه را تصور کنید که حدود پانصد هزار³⁶ کشاورز با گاری‌های گاو‌نر و چرخ‌دستی‌های خود می‌آیند و در باغ‌های مجلل منطقه راجپات³⁷ جا خوش می‌کنند. این قدرت‌نمایی مردم نشان می‌دهد که فضا بعدی ضروری در ابراز مخالفت است و اهمیت بسیاری دارد.

در ادامه سنت اعتراض در دوران استعمار، هند مستقل فضای خود را درست در نزدیکی سازه شاهانه و حکومتی لوتینز دهلی³⁸ یافت. مناسب‌ترین فضا جاده راجپات بود که کاخ ریاست‌جمهوری³⁹ را به دروازه هند⁴⁰ وصل می‌کرد. منطقه راجپات نماد قدرت و اقتدار دولت است. اعتراض در خیابان‌های راجپات به معنای ایجاد اپوزیسیونی ایدئولوژیک بود که به دولت‌ها گوشزد می‌کرد که، طبق قانون اساسی جدید، قدرت از آن مردم است و دولت‌ها به نمایندگی از مردم حکومت می‌کنند.

²⁷ Urdu Maidan

²⁸ Parade Grounds

²⁹ Ram Lila Maidan

³⁰ Vijay Chowk

³¹ Boat House

³² در سال ۱۹۸۸، اعتراضاتی در میروت، که شهری است در استان اتر پردیش غربی، به رهبری ماهندرا تیکایت، عضو اتحادیه بهاراتیا کیشان، (BKU) به وقوع پیوست که پس از رسیدن به دهلی به خشونت کشیده شد و به همین علت، حکومت مجبور شد مکان اعتراضات را از راجپات به جنتر منتر تغییر دهد.

سنجیب مخرجی: «اعتراضات کشاورزان که ۳۰ سال پیش دهلی را از کار انداخت»

“The Farmer Protest that Brought Delhi to a Standstill 30 years Ago.” *Business Standard*, October 3, 2018.

https://www.business-standard.com/article/economy-policy/how-mahendra-singhtikait-s-kisan-rally-resembles-1988-protest-by-bku-118100300103_1.html 2 Suhail

³³ Jantar Mantar این مکان رصدخانه‌ای در هند است:

³⁴ Parliament Street

³⁵ سهیل هاشمی: «دهلی مهم است: ایجاد فضای اعتراض»

“Delhi matters: Carving spaces for dissent”, *The Wire*. May 11, 2019. <https://thewire.in/urban/delhi-matters-carvings-spaces-for-dissent>

³⁶ برابر با پانصد هزار 5 lakh

³⁷ Rajpath

³⁸ Lutyens Delhi

³⁹ President House

⁴⁰ India Gate

اینکه مکان تظاهرات از راجپات به جنتر منتر منتقل شد، جای شک باقی نگذاشت که تعیین فضاهایی خاص برای اعتراضات حاصل ماهیت غیردموکراتیک دولت است. جنتر منتر از سال ۱۹۹۳، یعنی دو سال پس از اینکه هند آزادسازی را انتخاب کرد، مکان مجاز اعتراضات بوده است. جنتر منتر در مقایسه با راجپات علی‌رغم حفظ فاصله لازم، به مجلس⁴¹ نزدیک‌تر بود و آن قدری بزرگ بود که جمعیت‌های زیاد را در خود جای دهد. همچنین ورودی و خروجی اصلی باریکش مدیریت و کنترل جمعیت را برای پلیس آسان می‌کرد. اعتراضات فقط در محل معین مجاز است و دلیلی هم که برایش ذکر می‌کنند بر هم نخوردن روند طبیعی زندگی مردم و دولت است؛ در حالی که هدف اصلی اعتراضات برهم‌زدن امر اجتماعی-فرهنگی-سیاسی به اصطلاح «مقرر یا عادی» و تغییر آن است. مشخص کردن مکان مجاز برای اعتراض نمی‌گذارد اعتراضات نظم عادی را بر هم بزنند و این ویژگی مهم را از اعتراض سلب می‌کند؛ همچنین، فضاهای معین ذات غیردموکراتیک دولت را آشکار می‌کنند که اجازه تصرف فضا را به مردم نمی‌دهد. تصرف⁴² فضا را باید تصرف قدرت و اختیار دولتمردان و در نهایت، خود دولت دانست. دولت هند، به بهانه تقویت دموکراسی، فضایی را برای بروز مخالفت مردم فراهم کرد، اما تعیین این فضاها هرگز به تقویت دموکراسی منجر نشد؛ برعکس، آن را تضعیف کرد. بعضی معتقدند که ممکن است قصد دولت همین باشد؛ در نتیجه، «سیاست فضا»⁴³ به جنبه مهمی از سیاست هند تبدیل شد.

«حداکثر یک روز، ۵۰۰۰ معترض»؛ پلیس دهلی احتمالاً توصیه‌هایی برای اعتراض در جنتر منتر ارائه خواهد داد.

۲۴ جولای ۲۰۱۸

منبع: hwnews.in

⁴¹ Parliament

⁴² Transgression

⁴³ Politics of space

این چیزی بود که در پایتخت هند، دهلی، اتفاق افتاد؛ با این حال، شهرهای دیگر هند و مخصوصاً مرکز شهرها نیز شاهد انواع اعتراضات بوده‌اند و هستند. معترضان، فقط زمانی که مسئولان شهر خودشان اعتراضات را نادیده بگیرند، به دهلی و دولت مرکزی⁴⁴ روی می‌آورند. شهرهای دیگر از مرکز پیروی کرده‌اند و اعتراضات را به فضاهایی مشخص محدود کرده‌اند. وقتی اعتراضات به مکان‌های خاصی رانده شوند، چه اتفاقی می‌افتد؟ آیا اعتراضات موفق خواهند بود؟ آیا صدای مردم شنیده خواهد شد؟ آیا اقدام فوری به عمل خواهد آمد؟ چه پیامدهایی در انتظار معترضان است؟ پاسخ معترضان به این پیامدها چیست؟

عکسی از اعتراضات پینجرا تاد

منبع: Facebook/Pinjra Tod

در سال ۱۹۹۷، دادگاه عالی بمبئی⁴⁵ دستور داد که اعتراضات شهر باید به فضایی مشخص محدود شود، یعنی میدان آزاد.⁴⁶ پیش از آن، راهپیمایی‌های اعتراضی از ایستگاه راه‌آهن چرچ‌گیت⁴⁷ آغاز می‌شد و در مانترالایا،⁴⁸ که مقر دولت⁴⁹ بود، پایان

⁴⁴ Central Government

⁴⁵ Bombay High Court

⁴⁶ Azad Maidan

⁴⁷ Churchgate

⁴⁸ Mantralaya

⁴⁹ Seat of government

می‌یافت. تظاهرات در بازه زمانی ۴ تا ۶ بعدازظهر برگزار می‌شد تا توجه کارمندانی را که به خانه برمی‌گشتند جلب کند. شعاری به زبان مراتی⁵⁰ روی پوستری نوشته شده بود و تماشاگران را دعوت می‌کرد که به جمع معترضان بپیوندند: «چرا نگاه می‌کنید؟ به ما بپیوندید!»⁵¹ تعامل بین عموم مردم و معترضان رگ حیات این اعتراضات بود. همه می‌دانستند راه‌ها مسدود خواهد شد و باید مدتی در جاده منتظر بمانند، اما دموکراسی چیزی جز این نیست. غیر از این منطقه، بسیاری از مکان‌های دیگر بمبئی هم برای اعتراض استفاده می‌شدند، مانند دانشگاه بمبئی،⁵² دروازه هند، مانترالایا، کالا گودا،⁵³ هوتاتما چوک⁵⁴ و برخی شاه‌راه‌ها. ماهیت و علت اعتراضات بر انتخاب مکان تأثیر داشت؛ همان‌طور که در مقاله پونوانی⁵⁵ به آن اشاره شده‌است.

میدان آزاد زمین بسیار بزرگی، با مساحت حدود صد هزار مترمربع،⁵⁶ است. این زمین آن قدر بزرگ است که مقداری زمان می‌برد تا چشم بتواند محل تجمع اعتراضات را پیدا کند. حتی بعد از یافتن محل تجمع هم طول می‌کشد تا با پای پیاده به آنجا رسید. باتوجه به ظرفیت این مکان برای برگزاری ۱۰ تا ۲۰ گردهمایی در روز و هم‌پوشانی صدای سخنرانی‌ها، تصور اثربخشی این اعتراضات دشوار نیست. در سال‌های گذشته، بابت اینکه متروی بمبئی⁵⁷ در حال ساخت بوده‌است، فضای اعتراضات در میدان نیز کاهش یافته‌است. این مکان بیش از ۱۲ زمین کریکت نیز دارد. در جریان اعتراضات اصلاح قانون شهروندی، میدان آزاد به فضای اعتراض برجسته‌ای تبدیل شد و تمام زمین را مردم تصرف کردند، اما این بار، دامنه وسیعی از فضاهای اعتراضی دیگری نیز پدید آمدند که بعداً در این فصل در موردشان بحث خواهیم کرد. پارک آزادی⁵⁸ مکان رسمی برگزاری اعتراضات در بنگلور است. این مکان، که قبلاً زندان مرکزی⁵⁹ بوده‌است، در زمان وضعیت اضطراری⁶⁰ هند، که چندین رهبر اپوزیسیون در اینجا زندانی شدند، اهمیت پیدا کرد. امروزه این فضا دارای موزه

⁵⁰ Marathi

⁵¹ جیوتی پونوانی: «به یاد آوردن راهپیمایی‌های پرشور شهر»

Jyoti Punwani, "Remembering city's exuberant morchas", *Mumbai Mirror*, October 10, 2020. <https://mumbaimirror.indiatimes.com/mumbai/other/remembering-citys-exuberantmorchas/articleshow/78583951.cms>

⁵² Mumbai University

⁵³ Kala Ghoda

⁵⁴ Hutatma Chowk

⁵⁵ Punwani

⁵⁶ برابر با صد هزار مترمربع 25 acres

⁵⁷ Mumbai Metro

⁵⁸ Freedom Park

⁵⁹ Central Jail

⁶⁰ Emergency –

دوره‌ای در تاریخ هند مستقل که از ۱۹۷۵ تا ۱۹۷۷ به طول انجامید. در این دو سال، وضعیتی دیکتاتوری بر هند حاکم بود که مخالفت‌های بسیاری را برانگیخت. - م

زندان،⁶¹ حیاط مجسمه،⁶² حیاط عمومی،⁶³ فواره آب،⁶⁴ موزه کتاب،⁶⁵ آمفی تئاتر⁶⁶ و فضایی اختصاصی برای اعتراضات است؛ تفریح، سرگرمی و فعالیت اجتماعی همه در یک فضا جمع شده‌اند. فرمانداری شهر⁶⁷ یکی دیگر از مکان‌های محبوب برای تظاهرات است؛ اما، بابت نزدیکی‌اش به جاده‌ای پرتردد، عملاً امکان شکل‌گیری تجمع‌های پرتعداد در آنجا وجود ندارد. در جیپور، میدان مجسمه⁶⁸ و پارک مرکزی⁶⁹ برای اعتراضات بسیار کارآمد بودند، زیرا درست روبه‌روی ساختمان مجلس⁷⁰ قرار داشتند. فضای سبز و چمن‌های اطراف میدان امکان تعامل جمعیت عظیمی از مردم با یکدیگر را فراهم می‌آورد. [اعتراضات] میدان مجسمه دو ابزار مهم دموکراسی را برای هند به‌ارمغان آورد: ⁷¹ یکی قانون حق دسترسی به اطلاعات⁷² و دیگری طرح ضمانت اشتغال،⁷³ اما امروزه شهرت میدان مجسمه فقط به قهوه سرد و چمن زیبایش است. فرماندار شهر هم این میدان را مکانی تفریحی می‌شمارد؛ درحالی‌که در سال‌های اخیر پلیس حتی اجازه نشستن در این مکان را هم به مردم نمی‌دهد؛ فقط از داخل ماشین قهوه‌ات را بخر و برو! وسایل نقلیه هم، به جز تعداد خیلی محدودی، اجازه پارک کردن ندارند. با این همه، میدان مجسمه هم یکی از چندین مکان‌هایی بود که در اعتراضات اصلاح قانون شهروندی جیپور مؤثر واقع شد. در لکهنو، مکان محبوب اعتراضات مقابل مجلس قانون‌گذاری استان اتر پردیش⁷⁴ بود. دولت قطعه‌زمینی را درمقابل دانشگاه لکهنو⁷⁵ به اعتراضات اختصاص داد. این زمین دور از مرکز قدرت و خارج از دسترس رسانه‌ها و دید عموم بود. کاملاً واضح است که، بعد از این اقدام دولت، مکان‌های اعتراضی دیگری در شهر پدیدار شد.

-
- 61 Jail Museum
 - 62 Sculpture Court
 - 63 People Courtyard
 - 64 Water Fountain
 - 65 Book Museum
 - 66 Amphitheatre
 - 67 Town Hall
 - 68 Statue Circle
 - 69 Central Park
 - 70 Vidhan Sabha

این مکان ساختمان مجلس هند است. - م

⁷¹ آئیندو دی: «میدان مجسمه را برای اعتراضات صلح‌آمیز به ما دهید: نامه‌ای به نخست‌وزیر»

“Give us Statue Circle for peaceful protests: Memo to CM”, *Times of India*, December 30, 2009.

<https://timesofindia.indiatimes.com/city/jaipur/Give-us-Statue-Circle-for-peacefulprotests-Memo-to-CM/articleshow/5393438.cms>

- 72 Right to Information
- 73 Employment Guarantee Scheme
- 74 Uttar Pradesh
- 75 Lucknow University

ساحل مارینا⁷⁶ در چنای⁷⁷ تا دهه ۱۹۷۰ فضای اعتراضی بسیار فعالی بود. بعد از آن، اعتراضات به مکان‌های دیگری از جمله تی. ناگار⁷⁸ و والوار کتم⁷⁹ منتقل شدند. دولت فضای بزرگی را در بزرگراه آنه سالای⁸⁰ نزدیک مجسمه مونرو⁸¹ برای اعتراضات تعیین کرد که البته معترضان را به خود جذب نمی‌کند. در اعتراضات جالیکاتو⁸² سال ۲۰۱۸، طبیعتاً در ساحل مارینا هم به علت ارتباطش با اعتراضات پیشین تظاهرات شکل گرفت، اما پس از آن فرمانداری استان اعتراضات را در ساحل مارینا ممنوع کرد؛ این تصمیم را بعداً دادگاه عالی مدرس⁸³ تأیید کرد.

شهر کلکته از قاعده فضاهای معین مستثنی است. اعتراضات و تظاهرات در تمام خیابان‌های این شهر مجاز است. کلکته مرکز استان بنگال غربی⁸⁴ است؛ استانی که حدود ۴۰ سال دولتی کمونیستی آن را اداره می‌کند و مردم، به علت این رویکرد، با ریشخند و تمسخر از آن یاد می‌کنند. مکان‌های اعتراضی زیادی در کلکته وجود دارد، اما عمدتاً احزاب سیاسی از میدان یگان⁸⁵ استفاده می‌کنند. گفتنی است که ماماتا بانرجی⁸⁶ نخست‌وزیر⁸⁷ کنونی بنگال غربی، با سخنرانی در تجمعات این منطقه به قدرت رسیده است و همچنان از همین جا به شدت با دولت مرکزی راست‌گرا مخالف است. همان‌طور که معلوم است، در این شهر فضای معین برای اعتراضات وجود ندارد.

همه شهرهایی که پیش‌تر از آن‌ها بحث شد پایتخت و مراکز قدرت استان‌های خود هستند. روستاییان، با آمال و آرزوهای بسیار برای زندگی بهتر، به این شهرها می‌آیند، اما دولت، با استفاده از دوربین مداربسته یا سیستم‌های امنیتی ۲۴ ساعته، این شهرها را فضاهایی پاک‌سازی شده می‌نمایند و تازه‌واردان را مجاب می‌کند که شهروندانی قانونمند باشند و چیزی را زیر سؤال نبرند، اما وقتی زمان همبستگی همه مردم در برابر دولت استبدادی فرامی‌رسد، مکان‌های معین اعتراض، که در گوشه دورافتاده‌ای از شهر قرار دارند، یادآوری می‌کنند که باید برای داشتن صرفاً فضای اعتراض هم اعتراض کرد. زمانی که فضاهای عمومی تحت تصرف و نظارت مداوم دولت باشد، دسترسی و مالکیت بر این فضاها اهمیت پیدا می‌کند. [در شرایط اعتراضی]، همه شهروندان قانونمند و غیر پرسشگر سابق به فضایی [برای اعتراض] در محله خود نیاز دارند و بنابراین به دنبال آن هستند. اعتراض به شرایط خاصی نیاز دارد؛ باید شرایط دیده‌شدنش فراهم باشد؛ به حضور مردم نیاز دارد؛ چه تماشاگر باشند چه

⁷⁶ Marina - ساحلی در چنای هند -

⁷⁷ Chennai

⁷⁸ T Nagar

⁷⁹ Valluvar Kottam

⁸⁰ Anna Salai

⁸¹ Munro statue

⁸² Jallikattu

مراسم رام کردن گاو نر که بین تاملیلی‌ها محبوب است و در روز پنگال، یعنی اولین روز سال نوی تاملیل، برگزار می‌شود.

⁸³ Madras High Court

⁸⁴ West Bengal

⁸⁵ Brigade Ground

⁸⁶ Mamata Banerjee

⁸⁷ Chief Minister

شرکت‌کننده.⁸⁸ اگر مردم نتوانند فضایی را برای اعتراض انتخاب کنند، آزادی بیانشان عمیقاً محدود می‌شود و حقوق اساسی‌شان به خطر می‌افتد. هر فضای عمومی نوعی از فعالیت را ممکن می‌سازد و پیوند خاصی با مردم برقرار می‌کند؛ فضاهای عمومی با این فعالیت‌ها و پیوندها تعیین و شناخته می‌شوند.

«منتظر مقاومت باش! به وجود (آدم‌ها) احترام بگذار!»

اقدام دانشجویان دانشگاه جادوپور که نیمه‌شب، در محوطه دانشگاه، تصمیم گرفتند برای اعتراض به پلیس از ناندان تا راج‌باوان راهپیمایی کنند. این دانشجویان خواستار استعفای معاون دانشگاه، آقای ایبجیت چاکرابورتی، هم بودند.
عکس از گزارشگر شماره ۴۷۴۶۸؛ حق چاپ متعلق به شرکت دموتیکس (۲۰/۰۹/۲۰۱۴)

اکثر فضاهای مجاز اعتراض را دولت تعیین می‌کند و به همین علت، پیوسته نهاد اجرائی پلیس بر آن‌ها نظارت می‌کند. برای برگزاری هر اعتراض، باید از کلانتری مربوط مجوز گرفت. تعداد مشخصی افسر پلیس همیشه در این مکان‌های مجاز مستقر

⁸⁸ دیویا چاندرابابو: «وقتش است که به اعتراضات جمعی در تایل نادو فضا دهیم»

“Time we gave space to mass protests in TN”, *Times of India*, February 15, 2017.
<https://timesofindia.indiatimes.com/city/chennai/time-we-gave-space-to-massprotests-in-tn/articleshow/57154158.cms>

هستند. وسایلی مانند جعبه کمک‌های اولیه،⁸⁹ ماشین آمبولانس،⁹⁰ تجهیزات آتش‌نشانی⁹¹ در کنار ماشین‌های آب‌پاش ضدشورش، باتون، ادوات حفاظتی و سایر تجهیزات مهارکننده اعتراضات در این فضاها جا خوش می‌کنند. گاهی اوقات چندین تجمع اعتراضی با موضوعات مختلف هم‌زمان در یک مکان رسمی و [مجاز] برگزار می‌شوند و این درواقع به سخره‌گرفتن نفس و هدف اعتراض است. صدای ناهنجار بلندگوها به معترضان اجازه تمرکز و درک موضوع اعتراضات را نمی‌دهد. مردم از یک اعتراض به اعتراض دیگر می‌روند و جابه‌جاشدن آن‌ها بین تجمعات مختلف نشان‌دهنده تعهد نداشتن به یک هدف و جنبش و خاص درک‌نکردن آن است. درست است که، در چنین فضایی، وجود دامنه وسیعی از مسائل و موضوعات مختلف زمینه ارتباط و پیوند معترضان را با یکدیگر فراهم می‌آورد، اما درعین حال، به‌علت انبوه اطلاعات، معترضان تحت فشار قرار می‌گیرند و بلافاصله دلسرد و بی‌رغبت می‌شوند. این شرایط «مناسکی» [به‌خاطر پیش‌بینی‌پذیر بودن] باعث می‌شوند که رسانه‌هایی که دل‌مشغولی‌شان تعداد بازدید است اعتراضات را جدی پوشش ندهند. شیوه دسترسی به این فضاهای مقاومت طوری طراحی شده است که تضمین کند تمایل و علاقه‌ای به شرکت در اعتراضات ایجاد نشود. هرچند این فضاها به قطارهای محلی، جاده‌ها و ایستگاه‌های مترو دسترسی دارند، نزدیک‌ترین جاده یا دروازه به محل مدنظر، به‌طور استراتژیک، به شکلی انتخاب شده است که اجازه ورود و خروج جمعیت زیادی را ندهد یا [پلیس]، به‌طور استراتژیک، ورود و خروج را کنترل کند؛ درهرصورت، مکان‌یابی و شیوه دسترسی این مکان‌ها نوعی بازدارنده فضایی است. ورودی جنتر منتر دو خیابان است و میدان آزاد نیز دو دروازه ورودی دارد. دروازه‌ها و خیابان‌های باریک کنار باغ‌ها، زمین‌ها و چمن‌ها تعداد معترضانی را که وارد فضاهای مجاز می‌شوند کاهش می‌دهد. اینکه محل اعتراض از دید مستقیم عموم دور باشد عمدی است.

نزدیک‌بودن اعتراضات در جاده‌ها و خیابان‌ها به مردم باعث می‌شود مردم درد و دغدغه معترضان را ببینند و بشنوند و فکرشان درگیر شود و دیدگاه‌های سیاسی پیدا کنند. حتی اگر مردم فقط تماشاکنندگان اعتراضات باشند، به تعداد جمعیت می‌افزایند و تأثیر اعتراضات را به حداکثر می‌رسانند. باید تظاهرات ضدفساد جنتر منتر به رهبری آنه هزاره⁹² و آرویند کجریوال⁹³ را، که خواستار لایحه لکپال⁹⁴ بودند، به‌خاطر داشت. اعتراضات عمدتاً در جنتر منتر به‌وقوع پیوستند، اما موفقیت و به‌ثمر رسیدنشان تنها بابت وجود اعتراضات موازی در دهلی و سایر شهرهای کشور بود.

89 First Aid Kit
90 Ambulance
91 Fire Brigade Services
92 Anna Hazare
93 Arvind Kejriwal
94 Lokpal Bill

علاوه بر این، رویدادهای اعتراضی بسیاری وجود دارد که پلیس، به بهانه حفظ نظم و قانون و سرکوب هرگونه مخالفت احتمالی، ممنوعشان کرده است. این شهروندان را مجاب می کند به دادگاه مراجعه کنند که البته ائتلاف وقت، منابع و پول است؛ چه برای معترضان چه برای خود دولت.

در ۷ اکتبر ۲۰۲۰، حکم دادگاه عالی⁹⁵ بر این شد که حق اعتراض حقی اساسی است، اما نه مطلق؛ [با این استدلال که] روا نیست فضاهای عمومی به طور نامحدود برای اعتراضات و تظاهرات اشغال شود. این تصمیم ضربه ای آشکار بر امکان ابراز مخالفت بود. ابتدا اعتراضات به فضاهای معین کشیده شدند و سپس برگزاری هر نوع اعتراضی در فضاهای عمومی، به همان بهانه ای که قبلاً گفته شد، یعنی ایجاد مزاحمت برای مردم، غیرقانونی اعلام شد. این دولت، که ضربه بزرگی به دموکراسی هند و سابقه انعطافی که در برابر اعتراضات به خرج داده زده است، به مخالفان کاملاً بی اعتنائی می کند. تی.ام. کریشنا⁹⁶ می نویسد:

«حتی صرف ایده برقراری اعتراضات در فضای معین باید زیر سؤال برود و به چالش کشیده شود. چه کسی این فضاها را تعیین می کند؟ بر چه اساسی؟ در کشوری مانند هند، که طبقه سیاسی مخصوصاً وقتی در موضع قدرت باشد تحمل انتقاد را ندارد، دادگاه چگونه می تواند انتظار عدالت و انصاف در تعیین و تخصیص فضاهای مجاز داشته باشد؟ همواره باید این مسئله را در نظر داشته باشیم: چگونه می توانیم رشد و تأثیر [سیاست] را در اعتراض محدود کنیم و آن را تحت کنترل خود درآوریم؟ اگر به محدودیت هایی که برای حق اعتراض و مخالفت ما ایجاد می شود نپردازیم، صحبت درباره نارضایتی عمومی ارزش و لطفی ندارد.

این هم مهم است که بدانیم اعتراض معمولاً امری لحظه ای است و نمی شود با تقسیم بندی و مجوز آن را مهار کرد. ویژگی حیاتی اعتراض، آگاهی و مشارکت عمومی است؛ به همین ترتیب، روا نیست جاده های عمومی را محدود کرد. آن تعدادی از ما، که بابت اختلال در جاده ها معذب می شویم، هیچ گاه متوجه درد کشاورز یا کارگر نخواهیم شد، مگر اینکه با شنیدن شعارها و مطالبات و سرودها و دیدن صفوف معترضان در خیابان از خواب غفلت بیدار شویم و به خود بیاوریم.

ما دیگر کشوری دموکراتیک هستیم؛ پس چطور می توانیم در برابر نبود آزادی و استقلال بسیاری از آدم ها و ترسی که قلبشان را آکنده است بی تفاوت باشیم؟ دولت، ماشینی به غایت قدرتمند است؛ مردم، برای اینکه دولت را به رفتار عادلانه مجاب کنند، باید با هم متحد شوند و به طور جمعی به دولت فشار بیاورند. در این منازعات و درگیری ها، فضاهای عمومی برای توانمندسازی مردم، قدرت دادن به آنها،

⁹⁵ Supreme Court

⁹⁶ T M Krishna

به گوش‌رساندن صدایشان و ایجاد توازن بسیار مهم‌اند. از این‌رو، اشغال بزرگراه‌ها به‌دست شهروندانی که زندگی‌هایشان با خشونت جنسی و سازمانی و سیاسی از هم گسیخته، راهکار مهمی است و اگر با آن به‌مثابه چیزی مزاحم برخورد شود، مصداق بارز تأیید و تمدید رفتار خشونت‌آمیز است.»

بله؛ درست است که لزوماً تمام اعتراضات تخیل ملی را اشغال نمی‌کنند و [اذهان همه مردم را درگیر نمی‌کنند]؛ اصلاً شاید لازم هم نباشد، اما اعتراضات اصلاح قانون شهروندی توجه مردم را، در تقریباً همه شهرهای هند، به خود جلب کرد. اقلیت‌های مسلمان، به سبب اینکه هویت و شهروندی‌شان تهدید می‌شد، پیشگامان اعتراض بر این لایحه دسیسه‌آمیز بودند؛ پس تعجبی ندارد که اولین اعتراضات در محله‌های مسلمان‌نشین شکل گرفتند. شهروندان دیگر هم به اعتراضات پیوستند. اینجاست که فضاهای معین اعتراض و در مقابل، فضاهای پراکنده بدیل پدید آمدند. جتتر منتر، میدان آزاد، پارک آزادی و دیگر فضاهای «رسمی» قطعاً فضاهای [مجاز] اعتراض بودند. بعد از زمانی طولانی در تاریخ هند مستقل، جمعیتی چنین گسترده و قابل توجه به خیابان‌ها آمدند تا در برابر قانونی ناعادلانه اعتراض کنند، اما [در این اعتراضات]، فضاهای نام‌برده شده دیگر محبوب و چشمگیر نبودند، بلکه فضاهای دیگر، با الهام از شاهین‌باغ،⁹⁷ به فضاهایی برای مقاومت در کشور تبدیل شدند. مانند شاهین‌باغ دهلی، در مرکز بلال‌باغ،⁹⁸ که نزدیک جاده تتری⁹⁹ در بنگلور است، نیز خیمه‌ای¹⁰⁰ برپا شده بود. در بلال‌باغ، هنگام تظاهرات ترافیک و تراکم جمعیت مجاز نبود، اما در عین حال خرید و فروش در مغازه‌های اطراف همچنان برقرار بود؛ برخلاف شاهین‌باغ که، هنگام تظاهرات، مغازه‌ها باید تعطیل می‌شدند. دیواری از مقاومت، پر از پوستر و شعار، خیمه را مزین کرده بود. کتابخانه‌ای نیز ساخته شده بود و فعالیت می‌کرد.

⁹⁷ Shaheen Bagh

مردم و مخصوصاً زنان مسلمانی که به مسائلی از جمله قانون اصلاح شهروندی اعتراض داشتند در قسمتی از شاهین‌باغ تحصن کردند. گفتنی است که شاهین‌باغ از فضاهای معین نبود و خود مردم آن را انتخاب نکرده بودند. - م

⁹⁸ Bilaal Bagh

⁹⁹ Tannery Road

¹⁰⁰ Shamiana

باوجود فشار پلیس، زنان در بلال باغ بنگلور به اعتراض علیه سی‌ای‌ای ادامه می‌دهند.

منبع: thenewsminute.com

برج ساعت،¹⁰¹ که در قسمت قدیمی لکه‌نو قرار دارد، از زمان ساختش، به‌عنوان فضای عمومی تفریحی استفاده می‌شد و برای همین تبدیل‌شدنش به فضایی برای مقاومت باعث شگفتی بود. در یک بازه زمانی خاص، برج ساعت مکانی با پویایی سیاسی بود که عده اندکی آن را دوست داشتند و بقیه با آن مخالف بودند. یک سال بعد، برج ساعت تبدیل شد به کانتون¹⁰² پلیس تا جلوی وقوع اعتراضات در این مکان گرفته شود، اما بدیهی است که مردم مکان‌ها و فضاهای دیگری برای اعتراض خواهند یافت.

مکان‌ها مانند آدم‌ها چهره دارند. وقتی حوادث تاریخی با این مکان‌ها گره بخورند، مکان‌ها زندگی می‌یابند و پایه‌های شهروندانشان از حقوق اساسی دفاع می‌کنند. جیپور به بزرگی دیگر فضاهای اعتراضی نبود و امکانات کمتری داشت، اما

¹⁰¹ Clock Tower

¹⁰² Cantonment

درعین حال در جاده ام آی¹⁰³ جیپور تحصن برپا می‌شد. راهپیمایی‌های اعتراضی بر دور میدان پیوسته چهره میدان گاندی¹⁰⁴ را می‌آراست. جاده ۳ متری مورلند،¹⁰⁵ که پشت هتل عربی¹⁰⁶ در ناگپادا¹⁰⁷ قرار دارد، برای بمبئی مثل شاهین باغ بود. نام آن، بمبئی باغ، ارتباط تنگاتنگ هویت معترضان را با شهرشان به زیبایی نشان می‌داد. زمین اوژاوار ساندی،¹⁰⁸ در کنار رود اویاکندان¹⁰⁹ در تیروچیراپالی¹¹⁰ تامیل نادو،¹¹¹ بازار میوه و سبزی بود. خیمه‌ای در این زمین برپا کردند و مانند دیگر شهرها، در این مکان هم اعتراضات برگزار شد. همین‌طور، مردم در یک راهپیمایی به دفتر مأمور وصول،¹¹² که دو کیلومتر فاصله داشت، رفتند.

این فضاها تنها چند نمونه از اماکن اعتراضات متعددی بود که در هند اتفاق افتاد: میدان، محله، فضای باز، شاه‌راه یا خیابان؛ هیچ‌یک از این فضاها به بستگی فضاهای معین نیستند. این فضاها هیچ ارتباطی با اعتراضات نداشتند و سابقاً اعتراضاتی نیز در آن‌ها برگزار نشده بود؛ برخی از آن‌ها حتی شامل تعریف تخصصی فضای عمومی هم نمی‌شدند. این مکان‌ها، به‌طور طبیعی و لحظه‌ای، برای اعتراضات انتخاب شدند و عناصر دیگر، مانند خیمه، سکو، صندلی، سیستم پخش صدا، را خود مردم و انجمن‌ها تهیه کردند. وقتی حکومت اعتراضات را نادیده می‌گرفت، اعتراضات شکل تحصن به خود می‌گرفتند. در هر ساعتی از شب و روز، شرکت‌کنندگان داوطلبانه در اعتراضات و تحصن شرکت می‌کردند. حالا دیگر بحث غذا و تدارکات هم مطرح بود. انجمن‌ها و گروه‌های بسیاری غذا درست می‌کردند و برای تحصن‌کنندگان می‌آوردند. مردم معترضان و تحصن‌کنندگانی را که از روستاها و شهرهای دور دست آمده بودند، به هر شکل که می‌توانستند و هرچقدر که در توانشان بود، حمایت می‌کردند. کنار یکدیگر غذا خوردن صرفاً برای رفع گرسنگی نبود، بلکه برای ایجاد احساس هم‌دلی بین هموطنان و متحدکردنشان بود؛ درسی که کشور سال‌ها فراموش کرده بود.

برخلاف فضاهای معین، که نیاز به هیچ‌کدام از موارد ذکر شده نداشتند، در فضاهای بدیل، معترضان حتی کوچک‌ترین جزئیات را هم مدنظر قرار می‌دادند، ایده‌پردازی می‌کردند و تدارکاتی فراهم می‌کردند. بزرگ‌ترین مزیت فضاهای بدیل دسترسی‌شان بود، چون به محله‌ها بسیار نزدیک بودند و حتی می‌شد، با پای پیاده، به مکان مدنظر رفت. این مزیت فرصت مشارکت هرروزه را برای زنان به‌وجود آورد، زیرا می‌توانستند پس از انجام امور منزل، کار خانگی، درس دانشگاه و ساعت کاری‌شان به مکان

¹⁰³ M I Road

¹⁰⁴ Gandhi Circle

¹⁰⁵ Morland Road

¹⁰⁶ Arabia Hotel

¹⁰⁷ Nagpada

¹⁰⁸ Uzhavar Sandhai

¹⁰⁹ Uyakondan River

¹¹⁰ Tiruchirapalli

¹¹¹ Tamil Nadu

¹¹² Collector's Office

اعتراض بیابند و در اعتراضات، شرکت کنند. از این رو، اعتراضات عصرها بسیار پرشور بود و مشارکت کنندگان بیشتری داشت. زنان، در سکوت مقاومتی، تحصن می کردند و فرزندانشان نیز درس های بزرگی درباره دموکراسی و مقاومت یاد می گرفتند. این مکان ها فعالیت های نوآورانه، خلاقانه و آموزشی هم ارائه می دادند. داوطلبان نقاشی، طراحی، موسیقی و رقص را به کسانی که مایل به یادگیری بودند می آموختند. مردم، در بسیاری از فضاهای اعتراضی بدیل، کتابخانه ساختند تا درباره ارزش های اساسی و دیگر مسائل مهم کشور بخوانند و یاد بگیرند. هنرمندان زیادی به این مکان ها می آمدند تا برای معترضان اجرا کنند و هم دردی و هم راهی خود را نشان دهند.

کثرت افرادی که خواستار انحلال قانون اصلاح شهروندی بودند همگان را یاد جنبش استقلال هند انداخت. هند آزادی اش را، با اعتراض در صرفاً مناطق شهری یعنی بمبئی یا دهلی یا کالکوتا،¹¹³ به دست نیاورد، بلکه زمانی موفق شد که همه روستاها و شهرها در مبارزه برای آزادی شرکت کردند. این بار هم، مانند زمان جنبش استقلال، که مردم را در راستای کنش سیاسی مشترک متحد کرد، اعتراضات در همه شهرها به هوشیاری و آگاهی ای جمعی تبدیل شد.

بانوی سالخورده معترض به قانون اصلاح شهروندی، که در شاهین باغ با سخنگویان دادگاه عالی هند، یعنی سانجی هگده و سادھنا رامانچاندرا، صحبت می کند. سخنگویان خارج از کادر هستند. (به نقل از PTI، بزرگ ترین خبرگزاری هند)

¹¹³ Calcutta: این شهر همان کلکته یا Kolkata است. در سال ۲۰۰۱، دولت بنگال غربی اسم این شهر را از Calcutta به Kolkata تغییر داد. در متن مقاله، برای حفظ تفاوت اسم شهر در این دو بازه زمانی، از دو واژه کلکته و کالکوتا استفاده شده است. - م

مکان‌ها معنا دارند و معانی خود را به معنی جنبش مبدل می‌سازند. اعتراضات اصلاح قانون شهروندی با نام شاهین‌باغ شناخته می‌شود؛ یعنی نام خود را از این مکان گرفته‌است؛ شاهین‌باغ مکانی است که مفهوم آزادی بیان با آن گره خورده‌است. اینجا نکته درخور توجه این است: معمولاً، برخلاف اعتراضات جنتر منتر، میدان آزاد یا فرمانداری شهر، اعتراضات براساس نام مکانی که در آن پدید آمده‌اند نام‌گذاری نمی‌شوند، بلکه، باتوجه به افرادی که آن را ترتیب می‌دهند، نام‌گذاری می‌شوند؛ مثلاً اعتراض کشاورزان، اعتراض کارگران، جنبش زنان، اما نام‌گذاران بر رویدادها یا اعتراضات از حیث هویت‌یابی هم دارای اهمیت است. در این مورد به‌خصوص، نام «شاهین‌باغ» به مذهب، جنسیت یا طبقه اجتماعی خاصی تعلق ندارد، بلکه یادآور مکانی است که هیچ‌کس را به حاشیه نمی‌راند، در حق هیچ‌کس بی‌عدالتی و تبعیض روا نمی‌دارد، با همه برابر رفتار می‌کند و آرمان شهروند و ملت حقیقی را اشاعه می‌دهد.

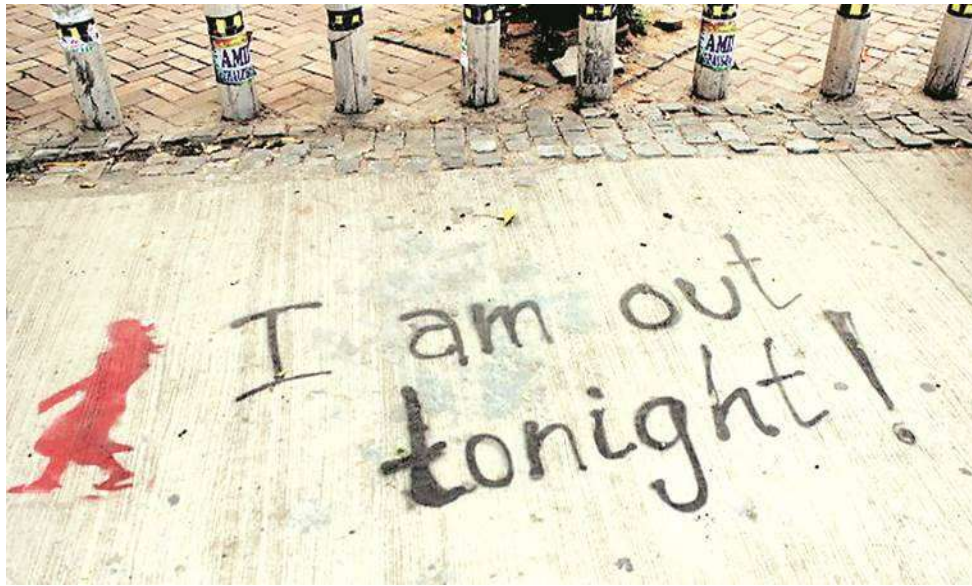
با اشغال فضاهای عمومی، مردم در واقع فضاهایی را، که به‌نحوی به خودشان تعلق داشته‌است، بازپس می‌گیرند. با حاکم‌شدن نظم اجتماعی-اقتصادی دیگری بر این فضاها، این امکان برای مردم به‌وجود می‌آید که مقابل دولت بایستند و مخالفت خود را ابراز کنند. این برای مردم احساس آزادی زیادی به‌ارمغان می‌آورد و رهایی‌بخش است، زیرا مفهوم تقابل و بازخواست برعکس می‌شود. وقتی مردم در فضایی عینی و فیزیکی اعتراض می‌کنند، هویت جمعی جدیدی به‌وجود می‌آورند و در مقابل قدرت‌ها می‌ایستند و آن‌ها را بازخواست می‌کنند؛ این‌گونه نماد آزادی و دموکراسی را قوت می‌بخشند. فضاهای معین این ویژگی‌ها را ندارند؛ فضاهای معین تماشاگرانی خاموش‌اند و صرفاً فضایی خنثی برای انجام بخشی از فعالیت‌ها. اعتراضات کشاورزان¹¹⁴ در مرزهای پایتخت نیز اعتباربخش بازپس‌گیری فضاهاست؛ باین‌حال، این مقاله پیش از شروع این اعتراضات نوشته شده‌است، اما این اعتراضات نیازمند توجه آکادمیک جداگانه هستند و امیدواریم آن‌طور که شایسته است در بستر نقد فضایی¹¹⁵ بررسی شوند.

این اولین باری نیست که، برای اعتراضات، فضاهایی بدیل ایجاد شده‌است. دانشگاه‌ها نمونه بارز و همیشگی فضاهایی‌اند که اعتراضات آن‌ها را دست‌خوش تغییرات مختلفی می‌کنند. زمانی که دانشجویان درس‌هایی که در کتاب‌هایشان یاد گرفته‌اند (مطالبه‌گری و اعتراض کردن را به‌کار می‌بندند) دانشگاه‌ها، به‌جز ساختمان‌ها و بلوک‌های اداری‌شان، تبدیل به فضایی بدیل و همیشگی برای اعتراض می‌شوند؛ حتی اگر این همیشگی بودن مستمر نباشد و شدت و ضعف پیدا کند. دانشگاه‌ها برای مطالبه‌گری به فضای بدیل نیاز ندارند، بلکه در ابعاد و تعاملات فضایی مختص خودشان عمل می‌کنند و برای خودشان و دانشجویانشان، که شهروندان آینده جامعه هستند، الگوهایی امیدبخش می‌سازند. اعتراضات چه برای افزایش شهریه‌ها باشد چه برای مطالبه امکانات رفاهی، چه برای تغییر زمان بندی خوابگاه‌ها، چه در اعتراض به قوانین ناعادلانه حکومت، دانشجویان همیشه برای مطالبه حقوقشان در خط مقدم بوده‌اند. بی‌شک گراف و مبالغه نیست، اگر بگوییم تمام اعتراضات از دانشگاه‌ها

¹¹⁴ The farmers' protests

¹¹⁵ spatial criticism

شروع می‌شوند. حملات وحشیانه و خشونت‌آمیز به دانشجویان دانشگاه جامعه ملیه اسلامی¹¹⁶ و دانشگاه جواهر لعل نهرو¹¹⁷ در روند تبدیل شاهین‌باغ به چیزی که الان می‌بینیم مهم و مؤثر بوده‌است. از دیگر اعتراضات قابل توجه، اعتراضات علیه سوءاستفاده جنسی دانشگاه جادوپور¹¹⁸ در سال ۲۰۱۴، جنبش دانشگاه فیلم و تلویزیون هند¹¹⁹ در سال ۲۰۱۵، جنبش پینجرا تاد¹²⁰ در اعتراض به ساعت ورود و خروج شبانه خوابگاه دخترها در سال ۲۰۱۵، اعتراضات مربوط به مرگ رویت ومولا،¹²¹ اعتراضات دانشگاه جواهر لعل نهرو علیه اعدام افضل گورو¹²² در سال ۲۰۱۶ و افزایش شهریه‌ها در سال ۲۰۱۹ است.

در اعتراض به محدودیت دختران برای ساعت ورود و خروج شبانه‌شان به خوابگاه، سال ۲۰۱۵

نکته‌ای که درباره جنبش‌های اشغال‌گرانه دانشگاهی وجود دارد این است: کلمه «اشغال»¹²³ در این بستر به چه معنی است. اشغال یعنی چه؟ وقتی دولت روزها و ماه‌های متمادی از توجه به صداهای مخالف سر باز بزند و با مخالفان وارد گفت‌وگو نشود، مردم مجبور می‌شوند از راه‌های دیگری توجه دولت را جلب کنند؛ با اشغال فضایی که متعلق به دولت است، مثلاً دفتر کار دیوان‌سالاری برجسته یا حوزه‌های اداری تماماً دولتی، معترضان در واقع این پیام را مخابره می‌کنند که ما می‌خواهیم

¹¹⁶ Jamia Milia Islamia University

¹¹⁷ Jawaharlal Nehru University (JNU)

¹¹⁸ Jadavpur University

¹¹⁹ FTII agitation

¹²⁰ Pinjra Tod Movement

¹²¹ Rohith Vemula دانشجوی دکتری دانشگاه حیدرآباد در هند که، بابت قطع حقوقش از طرف دانشگاه بدون اطلاع قبلی و پیگیری نشدن درخواست‌هایش از سوی

دانشگاه، دست به خودکشی زد. - م

¹²² Afzal Guru فردی که در حمله به مجلس هند در سال ۲۰۰۱ نقش داشت و در سال ۲۰۱۳، با حکم دادگاه عالی هند، اعدام شد. - م

¹²³ Occupy

شنیده شویم. اعضای انجمن دانشجویی جواهر لعل نهرو جنبشی اشغال‌گرانه دور تا دور بلوک اداری¹²⁴ ترتیب دادند، زیرا به درخواستشان مبنی بر برگزاری جلسه با مدیریت دانشگاه دربارهٔ قوانین پذیرش دانشجویان ورودی جواب ندادند. این یعنی دانشجو کاملاً حق دارد فضایی اشغال‌شده به‌دست اداره و مدیریت را پس بگیرد. در زمانی دیگر، انجمن دانشجویی جواهر لعل نهرو دفتر کمیسیون کمک‌هزینه‌های دانشگاه¹²⁵ را به‌مدت پانزده روز اشغال کرد تا مطالبات خود را به گوش افراد مربوط برساند.

اعتراض دانشجویان به افزایش شهریه‌ها، روبه‌روی ساختمان اداری دانشگاه جواهر لعل نهرو، ۲۲ نوامبر ۲۰۱۹

فضاها، علاوه بر اینکه عینی و فیزیکی هستند، ذهنی و فکری هم هستند، چون احساسات خاصی را در مردم برمی‌انگیزند. وقتی شهروندان بدانند که فضاها و مکان‌هایی وجود دارد که در آن‌ها می‌توانند از حق خود دفاع کنند و شکایاتشان را مطرح سازند، احساس امنیت می‌کنند؛ همچنین، اعتراضات به سلامت روان جمعی جامعه کمک می‌کند. وقتی فضایی برای اعتراض در دسترس نباشد، مردم دربارهٔ وضعیت، شرایط و هویتشان احساس ناامنی می‌کنند. این نوع از خشونت مخرب و دردناک است. چنین خشونتی خود را به دو شکل نشان می‌دهد: خشونت به خود و خشونت به دیگری. رویت و مولا، که دانشجوی

¹²⁴ Administration Block

¹²⁵ University Grants Commission (UGC)

دانشگاه حیدرآباد¹²⁶ بود، خودکشی کرد، زیرا احساس می‌کرد، چه در دانشگاه چه خارج از آن، هیچ فضایی ندارد که بتواند دغدغه‌ها و نظراتش را بیان کند. وقتی نتوانست چنین فضایی را پیدا کند، درمورد خودش خشونت به خرج داد و خودکشی کرد. مشکلات طبقه اجتماعی‌ای که روهیت ومولا به آن تعلق داشت عمق فاجعه خودکشی‌اش را بیشتر می‌کرد. بسیاری از دانشجویان، که مثل او به طبقات محروم تعلق دارند، یک یا چندین بار در زندگی چنین موقعیتی را تجربه کرده‌اند؛ [اینکه فضایی برای بیان دغدغه‌ها و رسیدن به خواسته‌هایشان ندارند]. خشونت به دیگری شامل دعوا، آسیب‌رساندن به ملک و مال، کتک‌زدن و قتل است. وقتی اعتراضات به خشونت کشیده شوند، آسیب و ضرر مالی به مردم و دولت وارد می‌کنند، اما این تنش‌های خشونت‌آمیز خطر دیگری نیز دارند و آن هم عمیق‌تر کردن بذر انفکاک، جدایی‌طلبی و نارضایتی است که مخالفت را به ابعاد بزرگتری می‌کشاند. وقتی فضاها اجازه تعامل سالم را به بخش‌های مختلف جامعه ندهند، مردم نمی‌توانند یکدیگر را ببینند و درک کنند؛ نمی‌توانند باهم هم‌دلی کنند و با تحریک احزاب سیاسی، به راحتی به خشونت روی می‌آورند؛ از این رو، نیازی مبرم و اضطراری به مطالعه و شکستن سرکوب فضایی و همین‌طور سیاست در درجات مختلف وجود دارد.

نتیجه‌گیری

فضاهای بدیل اعتراضات نقشه‌کشی‌های قدرت را به چالش می‌کشند، چون فضاهای جدیدی، از طریق نزاع و رقابت در و بر سر فضا، به‌طور اجتماعی بازتولید می‌شوند. شاید اعتراضات به‌تنهایی توان تغییر قوانین ناعادلانه را، که دارای مقاصد پنهانی‌اند، نداشته باشند، اما کاری که اعتراضات می‌کنند این است: برای هم‌راهی و هم‌دلی در مواقع نیاز، پیامی را به مردم می‌رسانند. وقتی مردم کنار هم جمع می‌شوند تا به بی‌عدالتی اعتراض کنند، فضاهای اعتراض جدیدی پدید می‌آید. فضاهای بدیل، صرفاً بابت وجود فیزیکی‌شان، حائز اهمیت نیستند و ابعاد دیگری نیز دارند. آن‌ها تخیل اجتماعی-سیاسی و فرهنگی جامعه‌شان را به تصویر می‌کشند. تعدد فضاهای اعتراضی نیز به این معناست که حکومت نمی‌تواند بی‌تفاوت باشد و مجبور است بالأخره تسلیم معترضان شود. فضاهای بدیل، علاوه بر بالابردن شدت اعتراضات، گفتمان‌های جدیدی هم به وجود می‌آورند و مردم را از طبیعی بودن کثرت و معتبر بودن پذیرش تفاوت عقیده آگاه می‌سازند. وجود فضاهای بدیل ممکن است به شکل‌گیری ارتباطات جدید و محکم‌تر بین مردم کمک کند. وقتی مردم دست به دست هم می‌دهند و به مکان‌های ممنوع وارد می‌شوند، حکومت تسلیم آن‌ها می‌شود. در این روند، نمادهای جدید و خلاقانه ابراز وجود و مخالفت پدید می‌آیند که ظرفیت جهانی‌شدن دارند؛ علاوه بر این، وجود فضاهای بدیل نشان می‌دهد که، وقتی معترضان به فضاهای قدرت، که معمولاً ممنوع‌اند، دسترسی پیدا می‌کنند یا فضاهایی از آن خود را می‌سازند، حکومت به‌سختی می‌تواند اقتدارش را در فضاهای جدید حفظ کند و نگذارد مردم به سرزمین ممنوع پا بگذارند.